

LINNAEUS UNIVERSITY

Kulturarv i personcentrerat arbete med äldre

En utvärdering av profilboendet Rönningegården

Kristina Gustafsson

2016-12-16

Innehåll

Introduktion	2
Bakgrund	2
Metod och material.....	4
Sammanställning	4
Syfte med profilboendet	4
Vad har gjorts inom ramen för profilboendeprojektet?	5
Vilka resultat har uppnåtts?	7
Vad har Kalmar läns museum och användningen av Kulturarv (som begrepp och praktik) betytt för att uppnå resultat.....	9
Teori som grund för en ny begreppsapparat	9
Metod för kompetensutveckling	10
Livsberättelser	10
Unika materiella förutsättningar	10
Vilka andra faktorer kan ha bidragit till dessa resultat?	11
Ledning och chefer	11
Lönekriterium	11
Förändrade arbetsvillkor och tjänster	11
Förändringsbenägna undersköterskor	11
Nationella värdegrunden.....	11
Kulturrådet och regionförbunden	11
Sammanfattning och reflektioner om utvärderingsmetoden och om evidens.....	12
Fortsatt arbete	13
Styrkor	13
Utvecklingsområden.....	13
Referenser:	15

Introduktion

I denna rapport återges resultaten av en utvärdering av ett projekt som Kalmar läns museum bedrivit i samarbete med Mörbylånga kommun sedan 2009. Utvärderingen omfattar de två senaste årens arbete med personalen vid ett särskilt vårdboende i Mörbylånga kommun, Rönningegården, som profilerat sig som specialiserat på kulturarv. Projektet är inriktat på personalens arbete och det bygger framförallt på att museet ordnat utbildningar i och om kulturarv samt stöttat uppbyggandet av strukturer på boendet för personalens implementering av kulturarvsprofileringen.

Bakgrund

Kulturpolitik

Bakgrunden till Kalmar läns museums satsningar på området hälsa och äldre startade redan 2009 när museet erhöll medel från Kulturrådet för att genomföra projektet *Kommer du ihåg*, ett utvecklingsprojekt inom äldreomsorgen. Vid den tiden fick Kulturrådet ett regeringsuppdrag att fördela medel till landsting och kommuner med syfte att främja äldre människors delaktighet i kulturlivet. Kultur ska främst förstås i termer av estetisk kultur som utövas och återfinns på exempelvis museer, konstgallerier, dans-, musik-, och teaterscener, konserthallar, bibliotek och hembygdsgårdar. Uppdraget till Kulturrådet förnyades under 2012 och 2013. Denna kulturpolitiska satsning var ett sätt att tillgodose äldres rätt till kultur samt det faktum att äldre kan ha svårare att ta del av kulturutbud på grund av fysiska och sociala begränsningar. Till detta övergripande skäl finns det ytterligare motiveringar som handlar om att:

Ett aktivt och kulturellt rikt liv i ett socialt sammanhang ger positiva hälsoeffekter. Det bidrar till en ökad känsla av välbefinnande och meningsfullhet och kan även ha effekter på medicinering och vårdbehov (Uppdrag Ku013/1966/KO).

Regeringens uppdrag till Kulturrådet 2011 är en av många riktade insatser för att också nå grupper som annars riskerar att inte få del av sina rättigheter till kultur (Beckman 2008). Citatet ur regeringsbeslutet vittnar också om höga förväntningar på kultur inte bara som rättighet och ett mål i sig utan också om dess betydelse för människors hälsa. Förväntningarna om att kultur leder till hälsa bland äldre är grundad i omfattande och väl dokumenterad forskning inom främst medicin, geriatrik och folkhälsovetenskap som ofta genomförts i samarbete med olika kulturvetenskapliga ämnen exempelvis musik och konstvetenskap (Anbäcken, 2002; Bjursell & Vahlne Westerhäll, 2008; Grape et al. 2003; Gustafsson, 2012, Lindström, 2006; Ruud, 2002; Theorell, 2009).

Forskningsläget

Internationellt dominerar motsvarande forskning inom området medicin och hälsa framförallt med fokus på användning av kultur i terapeutisk behandling (jfr <http://community.cochrane.org/cochrane-reviews>). Det finns vidare en rad studier som dokumenterat och mätt effekt av specifika kulturinsatser för äldre (Teater och Baldwin 2014; Skingley, Martin och Clift 2015; Roe et al. 2014). Inom området liberal arts, finns studier och argument för betydelsen av kultur i vård, omsorg och socialt arbete. Det är forskning som handlar om utbildning och kompetensutveckling av professionellt yrkesverksamma (Clarke,

Lovelock och McNay 2015; Turner 2013). Det saknas en enhetlig definition av liberal arts. Grundtanken är emellertid att undervisning i kurser som sträcker sig från statsvetenskap till drama, litteratur och konstvetenskap ger en bra grund för att förstå mänskliga relationer (Clarke et. al. 2015:8). Genom studier i liberal arts kan därmed blivande vård- och omsorgspersonal liksom social arbetare utveckla bättre empatisk förmåga, ödmjukhet och respekt inför brukare (Nussbaum 1998).

Samtidigt finns det kritiska röster både från medicinskt håll och från kulturpolitiskt om att kulturens medicinska och terapeutiska effekter kanske är överdrivna och att det saknas tillräckligt robust evidens (Clift 2012). Belfiore, (2002; 2006) professor i kulturpolitiska studier har i ett antal publikationer ifrågasatt att fokus på kulturens nytta enbart handlat om hur kultur kan bidra till andra områden. Därmed undergrävs betydelsen av kultur som ett värde i sig oavsett nytta på andra områden (jfr Belfiore och Bennet 2010).

Sammantaget handlar de studier som refereras till ovan om bevis för att kultur har medicinsk och terapeutisk effekt samt hur man kan arbeta med kultur inom olika områden på ett konstruktivt sätt. I en antologi om kultur i palliativ vård från 2008 ställer redaktörerna Hartley och Payne frågor om villkor för hur kulturaktiviteter organiseras inom olika verksamheter och i relation till olika brukares, patienters och klienters behov. Hartley fastslår att i arbete med kultur i vård och omsorg behöver förväntningar inom kultursektor respektive vårdsektor fastställas i förväg så att man kan sträva mot samma mål. Man behöver vidare fastställa vilken målgrupp som berörs samt ha kännedom om att målgruppen skiljer sig beroende på kontext inom vården. Motsvarande diskussioner saknas i Sverige trots att det inom olika sektorer finns så stor tilltro till vad kultur kan göra för vård, omsorg och socialt arbete. Det finns många argument och incitament för, men få exempel på mer strukturerade analyser av hur, när, av vem och för vem?

Hälsa och Kultur i Kalmar län

I linje med beskrivningen ovan har regionförbundet i Kalmar län tagit initiativ till att aktivt arbeta med temat Hälsa och kultur – i Hälsolänet Kalmar (PM 2013-09-20). I detta arbete har bland annat Kalmar läns museum varit en viktig samarbetspartner. Museet har sedan länge erfarenhet av att arbeta med aktuella samhällsfrågor och problem. Detta har accentuerats i och med det utvecklingsarbete som startade 2009 med projektet *Kommer du ihåg?*, som sedan lett till ett samarbetsprojekt om kulturarv och äldre som går under namnet More Living – Active Age år där Cape Winelands District Municipality i Sydafrika också ingår och genom utveckling av så kallad tidsresemotodik (kult: Nyheter från svenskt kulturarv 2014; ICLD ansökan; ansökan regionala projektmedel).

I föreliggande rapport beskrivs och utvärderas ett delprojekt som genomförts inom ramen för detta samarbete. Delprojektet handlar om utveckling av ett särskilt vårdboende för äldre med kulturarvsprofil. Projektet har haft fokus på personal inom äldreomsorgen och hur deras arbete med kulturarv kan bli ett stöd för att utveckla det sociala innehållet i omsorgen om äldre samt arbeta mer personcentrerat. Projektet är därmed i linje med den beskrivna liberal art tanken ovan. Det syftar till att genom arbete med kulturarv förändra personalens förståelse för och relationer till de äldre samt för sig själva och sitt eget arbete med de äldre (Clarke et. al. 2015)

Metod och material

Utvärderingen har genomförts i enlighet med principerna för analys av bidragande orsaker s. k. contribution analysis, och med kvalitativa metoder. Denna analysmetod är utarbetad med ambitionen att kunna nå fram till trovärdiga anspråk på att den utvärderade interventionen verkligen lett till observerbara resultat (Mayne 2011; 2012). I utvärderingen har följande frågor ställts:

Vad ville aktörerna uppnå?

Vad gjorde de för att uppnå detta (intervention)?

Vad menar aktörerna att de har uppnått för resultat?

På vilket sätt har interventionen lett fram till dessa resultat?

Och slutligen: Vad har inte uppnåtts? Vilka andra faktorer utom interventionen har varit viktig för de uppnådda (önskade) resultaten?

Med svar på dessa sista frågor kan metoden/interventionen utvärderas och ses över för att skapa större måluppfyllelse eller för att förändra i de mål som satts upp. Utvärderingen bygger på material insamlat under september och oktober månad 2016. Tre gruppintervjuer har genomförts med 2 projektgenomförare vid Kalmar Läns museum, 2 enhetschefer vid Rönningegården, 3 undersköterskor vid Rönningegården. Utöver det har skriftligt material samlats in och tagits med i analysen främst för att det beskriver projektets mål och syften samt beskrivningar av genomförande, t ex projektansökan och powerpoints från projektets utbildningar.

Sammanställning

Syfte med profilboendet

Syftet med projektet att utveckla ett profilboende för kulturarv arbetades fram av socialcheferna i Kalmar och Mörbylånga kommun i samråd med Kalmar läns museum. Det som kommunen önskade att åstadkomma var följande:

- Utveckla det sociala innehållet
- Motverka ensamhet och tristess på äldreboende
- Att se varje enskild individ och inte en grupp som skall vårdas
- Skapa meningsfullhet och sammanhang
- Metoder ska vara evidensbaserade
- Stimulerande arbete

Punkterna sammanfattar väl både de utmaningar som äldreomsorgen sedan länge står inför och de krav som återfinns i aktuell lagstiftning och från Socialstyrelsen, i synnerhet i Socialtjänstlagen (SFS 2001:453) och den nationella värdegrunden för äldre (januari 2011).

Socialtjänstens omsorg om äldre ska inriktas på att äldre personer får leva ett värdigt liv och känna välbefinnande. Socialnämnden ska verka för att äldre människor får möjlighet att leva och bo självständigt under trygga förhållanden och ha en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra (5 kap. 4§).

Värdegrunden som fördes in i socialtjänstlagen 2011 var en konsekvens av många års förändringsarbete inom äldreomsorgen mot en mer personcentrerad omsorg och mot ett mer rikligt socialt innehåll inom ramen för det (Elmersjö 2010, Johansson 2007). Det var också en startpunkt för ett mer fokuserat förändringsarbete med tydligare individ och kundperspektiv på de äldre där kommunerna ska arbeta med tydliga värdegarantier och erbjuda valfrihet (jfr lag om valfrihetssystem 2008:962).

För Kalmar läns museums del fanns ytterligare tillägg till syftet ovan. Projektet med profilboendet i Mörbylånga var en del i ett mer omfattande arbete inom området kulturarv och hälsa. Sedan 2009 arbetar museet med fyra projekt: Kommer du ihåg? More living Active Age, Profilboende, Hälsa och kultur. Övergripande syfte är att pröva hur kultur kan används som hälsobringande verktyg samt att kulturarvets kan nyttjas för att stimulera äldres egna minnen. I museets egna presentationer skriver de att: ”Vi vill utveckla metoder för minnesträning med utgångspunkt i kulturarv. Målet är att bidra till högre livskvalitet och därigenom gynnsammare livssituation för deltagarna.” (PPT Utbildning Rönningegården). I projektet med att utveckla profilboende med kulturarv i fokus möts kommunens syfte och museets.

Vad har gjorts inom ramen för profilboendeprojektet?

Sydafrikaresan

När beslutet var taget av kommunen att Rönningegården skulle bli profilboende sammanföll det med att Kalmar läns museum planerade en fjärde utbildningsresa till Sydafrika inom ramen för projektet More Living – Active Age. Två undersköterskor från Rönningegården följde med. I Sydafrika besökte de flera äldreboenden och träffpunkter för äldre och fick ta del av deras arbete där. Undersköterskorna fick också vara med när museet arbetade med tidsresemotodiken, ett pedagogiskt förändringsarbete, ihop med de äldre.¹ Inom ramen för tidsresemotodiken genomfördes ibland också tidsresor. De äldre berättade om sina liv och särskilda händelser valdes ut och iscensattes sedan i form av en tidsresa (ett rollspel) (intervju med museipersonal). Tidsresemotodiken blev ett sätt att både inventera det kulturarv som

¹ Inom projektet More Living hade redan tre resor genomförts och det var inom ramen för More Living som tidsresemotodiken/kulturarvsmotodiken utvecklades. Kulturarvspedagogik är ett samlingsbegrepp för de pedagogiska metoder som praktiseras inom kulturmiljöer och vid kulturarvsinstitutioner, såsom exempelvis museer. Syftet med kulturarvspedagogik kan vara att lära om eller genom kulturarv. I det senare fallet handlar det inte om att uppnå antikvarisk eller historisk kunskap. Målet är att uppmuntra till reflektion, kritiskt tänkande, påverka attityder och värderingar samt skapa mening. Kalmar läns museum använder i sin verksamhet olika kulturarvspedagogiska metoder och har de senaste femton åren börjat arbeta allt mer med aktuella samhällsfrågor och värdegrundsfrågor (Hunner & Westergren 2012). Ett exempel är de historiska rollspel, så kallade tidsresor, som länsmuseum erbjuder skolor på teman som jämställdhet, flyktingskap, civilturage och miljö. Tidsresorna går ut på att levandegöra historien och skapa historisk empati och närhet till dåtidens människor och deras livsvillkor för att deltagarna ska kunna jämföra med sin egen situation och dagens samhälle.

människor bär personligen på och att förmedla det till andra. Det är en metod som ger möjlighet till reflektion och eftertanke (Hunner och Westergren 2011).

Med erfarenhet av Sydafrikas anordning fattade sedan Kalmar kommun och kommunen i Mörbylånga socialchef beslut om att utveckla profilboenden med temat kulturarv. Initialt skulle detta genomföras på Rönningegården i Mörbylånga och Ingelstorpsvägen 1. Rönningegården var då ett ganska nedgått och kritiserat särskilt vårdboende (intervju med enhetschefen).

Utbildning

Efter Sydafrikas anordning och beslutet om profilboende fortsatte kommunernas diskussion med Kalmar läns museum och det ledde till två praktiska åtgärder. Den ena var framtagande av en utbildning som vände sig till framför allt undersköterskor. Utbildningen skulle introducera syftet med profileringen och innebörden av att arbeta med kulturarv. Samtlig personal på Rönningegården fick sedan gå museets utbildning som omfattade en halv dag och som byggde på tidsresemotodik med målet att ge redskap för det kommande förändringsarbetet (se fotnot 1). Utbildningen omfattade också en tidsresa. Tidsresan handlade om att personalen fick genomföra ett rollspel som flyttade dem tillbaka till 1964 då Rönningegården först började användas.

Profilgrupp

Den andra åtgärden var att det bildades en profilgrupp på Rönningegården som leddes av de två undersköterskor som varit med i Sydafrika. I övrigt ingick undersköterskor från Rönningegårdens samtliga avdelningar och initialt även enhetscheferna på de olika avdelningarna. Profilgruppen fick i uppdrag att ta ansvar för att profileringen mot kulturarv implementerades i arbete med de äldre. Särskilt viktigt var att arbeta dagligen med de äldres livsberättelser och att fånga upp vad de äldre sa och återberättade för att sedan kunna använda det i olika aktiviteter. Profilgruppen hade också i uppgift att ta reda på vad de boende ville. Den arbetade med studiecirkel om kulturarv för boende och den startade ett samarbete med kommunens femteklassare. Personal från Kalmar läns museum har hela tiden också ingått och deltagit i gruppens träffar och har fungerat som ett stöd i diskussionerna och genomförandet av kulturarvsprofilen.

Profilgruppens uppdrag och det tänkande som genomsyrar deras arbete med att fånga upp vad de äldre vill och de äldres egna berättelser har lett till ett stort antal konkreta aktiviteter. Personalen har ordnat tidsresor för de äldre, bl. a med utgångspunkt i berättelser om Hotell Vågen som en gång fanns i Mörbylånga. De ordnade en rad aktiviteter i samband med fotbolls – VM sommaren 2016 som knöt an till de boendes fotbollserfarenheter samtidigt som de följde den pågående turneringen via TV. Majoriteten av ”aktiviteter” görs dock i det lilla, i vardagen, genom att exempelvis baka till eftermiddagsfikat med utgångspunkt i någon av de boendes egna recept.

Livsberättelser

Personal har vidare börjat arbeta mer genomtänkt med att dokumentera de äldres livsberättelser. Det är en metod som använts sedan länge, som går ut på att de äldre antingen själva eller med stöd av anhöriga får fylla i en frågelista om sitt liv. Metoden används för att

personal ska känna till saker om de äldre och få en inblick i vem den äldre är och hur hen har levt sitt liv. Sedan kulturarvsprofilen kom till har denna metod blivit mer medveten och genomtänkt och livsberättelsen används mer aktivt som utgångspunkt för de aktiviteter som genomförs eller som del i det sociala innehållet.

Vilka resultat har uppnåtts?

De resultat som nämns av projektgenomförare och personal vid Rönningegården (enhetschefer och undersköterskor) handlar främst om personalens arbete och endast indirekt om de äldres situation.

Personal och enhetschefer

Personcentrerat salutogent arbete blir arbete med kulturarv

De intervjuade enhetscheferna lyfter särskilt att det genom kulturarvsprofilen skett en operationalisering och konkretisering av personcentrerat salutogent arbete. De menar helt enkelt att de abstrakta begreppen och förväntningarna på att arbeta personcentrerat och salutogent blir konkret genom att istället tala om kulturarv och varje individs personliga livsberättelse i termer av kulturarv. Att sedan också arbeta aktivt med att på olika sätt återkoppla till det personliga genom att genomföra aktiviteter som spinner vidare på vad de äldre berättat blir ett sätt att arbeta salutogent. Personalen utgår då från det friska istället för från de krämpor och bekymmer som de äldre har.

Tidseffektivisering

De intervjuade enhetscheferna förklarar också att det skett en tidseffektivisering som gett utrymme för mer socialt innehåll i förhållande till omsorgen. Tidseffektiviseringen hade påbörjats redan innan profileringen startade. Den gick ut på att samtliga tjänster lades om så att deltider och vikariat försvann och att personal fick heltidstjänster istället. Vid behov täcker personalen upp för varandra på de olika avdelningarna. Genom denna omläggning blev det möjligt att lägga en tidsbuffert som ska användas till socialt innehåll och som undersköterskorna själva planerar för i samband med att de gör sina veckoscheman. För att kunna genomföra aktiviteter behöver nämligen personal frigöras och då behövs det annan personal som kan gå in och täcka upp på avdelningarna.

Kulturarv i det lilla

”Det går att göra mer utan att det kostar pengar” förklarar de intervjuade enhetscheferna och undersköterskorna. De menar att de i huvudsak gör mycket av det de redan tidigare gjort, men på ett annat sätt. Exempelvis, badet, har blivit spa, med lite extra detaljer som ingår. När en äldre vill bada kan den boka ”badet” som nu också kan inkludera manikyr, doftande oljor och ett glas vin. Rehabiliteringen har blivit ett gym. Personalen har blivit bättre på att involvera de boende i de vardagliga sysslorna, såsom att vika tvätt och att stryka. Det kan innebära att det tar längre tid, men det innebär också att de äldre får en meningsfull uppgift att sysselsätta sig med. Det ger ett socialt innehåll i vardagen. Samtliga intervjuade framhåller just dessa små detaljer i vardagen som den viktigaste förändringen i arbetet med de äldre. Enhetschefer och undersköterskor beskriver att det handlar om att förändra i det lilla och att utifrån de möten som sker i vardagen se den äldre som människa, och att fånga upp individen och dennes önskemål.

Förändring i synen på arbetet och arbetsglädje

Enhetscheferna uppfattar att det skett en förändring i synen på arbete bland personalen. Tidigare såg de varje dag som en radda uppgifter att genomföra, men nu tänker de på arbetet mer som en helhet och mer långsiktigt med fokus på det sociala innehållet. Till skillnad från arbete med andra uppgifter såsom att städa, tvätta, plocka fram mat osv så kan personalen inom ramen för det sociala innehållet och arbetet med kulturarv ha större handlingsutrymme att hitta på aktiviteter, motivera dem och planera dem. Denna del i arbetet är mer öppen och flexibel än andra delar. Den bygger på att var och en tar ett tydligt ansvar och det har gett personalen mer arbetsglädje.

Förändrad syn på de äldre.

Enhetscheferna menar att arbetet med kulturarv och individuella livsberättelser har förändrat personalens syn på de äldre. Tidigare uppfattades de äldre lite stereotypt som ett kollektiv som tillhörde ett förflutet tidigt 1900-tal, förknippat med dragspel och jordbruk (jfr. Sverker Hyltén Cavallius 2007). Idag uppfattar enhetscheferna att personalen har förståelse för att det ryms flera generationer även bland de äldre, och att det kanske är Hepstars och Van Morrison som gäller, inte dragspelsmusik. Intervjuade undersköterskor instämmer och menar att det viktigaste resultatet är just detta att de ser varje äldre som en enskild individ med sin historia och sina särskilda behov.

Medvetenhet om vad det är vi gör

En av de intervjuade undersköterskorna som berättar att hon inledningsvis var skeptisk till kulturarvsprofilen menar att det viktigaste resultat är att de har fått större medvetenhet om vad det är de gör i sitt arbete. Med det menar hon att medvetenheten gör henne och kollegorna observanta på att det är unika människor som måste mötas med respekt. Medvetenheten kommer från kulturarvstanken om att varje individ bär på sitt eget kulturarv i form av en livsberättelse, även hon själv. Denna självkänedom och medvetenhet om det egna arbetet har varit ett viktigt mål för hela projektet. Museet betonar vikten av att personal inom äldreomsorgen ska känna stolhet över sitt arbete och att det därmed ska vara motiverande att utveckla det vidare.

De äldre

Från gäst till boende

Även om de aktiviteter som genomförts inom projektet handlat om att personalen ska utbildas och förändra sitt tänkande så är ju målet ytterst att förbättra de äldres livskvalitet (se syfte ovan). Enhetschefer och undersköterskor förklarar att det har resulterat i att de äldre idag är mer delaktiga i att planera och delta i aktiviteter och vardagliga sysslor. Boendet har blivit mer som ett hem. ”Förut var de äldre mer som gäster som passades upp”, förklarar en enhetschef. En undersköterska menar att det blivit bättre sammanhållning även bland de äldre i huset och att det märks att de mår bättre. Hon säger att på den avdelningen där hon är nästan alla nya som kommer oerhört ensamma och äter antidepressiva mediciner. Efter en tid på Rönningegården räcker det med alvedon.

Förändrad fysisk miljö

Den fysiska miljön, med vad som hänger på väggarna, vilka möbler som står framme etc har

arbetas igenom. Tidigare tomma och ganska trista utrymmen har möblerats och dekorerats med genomtänkta detaljer för att främja umgänge och samtidigt tilltala de äldre. På ett ställe finns ett litet minimuseum med en halv Volkvagnsbubbla och ett uppställt pick-nick bord framför ett väggfotografi över Ölandsbron. Minimuseet är ett perfekt promenadmål för de boende som inte klarar av att gå ut i naturen.

Mer kontakt med de anhöriga

Många av de boende äldre har sina anhöriga i andra delar av landet och det är svårt både för dem och personal att hålla kontakt. För att underlätta kontakten och för att anhöriga ska veta vad som händer på Rönningegården har personalen öppnat en Facebooksida. Det blir också ett sätt att dokumentera det vardagliga liksom mer festliga kulturarvsarbetet.

Museet

Nya samarbetspartners

Museet har fått nya samarbetspartners. En sådan är äldreomsorgen i regionen som museet nu kan erbjuda den utbildning till omsorgspersonal som togs fram inom ramen för projektet med profilboendet. I samband med det lånar museet in de undersköterskor som var med på Sydafrikaresan. Tanken är att dylika utbildningar även ska kunna genomföras med andra yrkesgrupper i framtiden.

Nya kunder

Att få de äldre att besöka museet är kanske inte att beteckna som att de har fått en ny kund. Samtidigt berättar de intervjuade museipedagogerna att de med erfarenhet från arbetet inom äldreomsorgen har gjort utställningar om beredskapstiden som särskilt kan attrahera de äldre. De ser också att de har sänkt trösklarna för att besöka museet för den personalgrupp av undersköterskor som de mött under utbildningarna.

Vidareutveckling av tidsresemotodik

Tidsresemotodik handlar om att skapa förståelse för kulturarv och människors liv, men har genom detta projekt också kommit att bli ett redskap för professionell utveckling.

Vad har Kalmar läns museum och användningen av Kulturarv (som begrepp och praktik) betytt för att uppnå resultat.

Teori som grund för en ny begreppsapparat

De intervjuade enhetscheferna och personalen menar att museet har introducerat en begreppsapparat som har gjort det möjligt att konkretisera abstrakta begrepp inom omsorgen, såsom personcentrerat och salutogent arbete. Det är en begreppsapparat som bygger på teori om kulturarv (Hunner och Westergren 2011). Kulturarv saknar liksom, liberal arts ovan eller kulturbegreppet överhuvudtaget en entydig definition. I detta sammanhang utgår museet från teori om kulturarv på flera plan; det immateriella (som återfinns i sånger, sagor, berättelser; det materiella (i form av platser, föremål osv). Framförallt kopplas dock begreppet kulturarv till idén om det existentiella och att kulturarv är något som bärs upp av var och en individuellt genom livsberättelser och minnen (arbetsmaterial från Kalmar läns museum; Hunner och Westergren 2011). Idag talar därmed de intervjuade enhetscheferna och personalen i termer av

kulturarv i främst en individuell bemärkelse. Genom att ta vara på, locka fram varje individs livshistoria i både vardagen och i mer genomarbetade aktiviteter blir personalen medveten om de äldres livshistorier och kan arbeta mer personcentrerat. De kan också tänka i mer salutogena banor genom att de kan ta vara på det positiva i de äldres livsberättelser och använda det för att också blicka framåt.

Metod för kompetensutveckling

Museet har vidare kompetensutvecklat personal och då bland annat introducerat tidsresemetodik. Det är en metod som står i nära relation till den beskrivna teorin ovan om kulturarv i betydelsen vars och ens individuella livsberättelse. Det är vidare en metod som knyter samman två centrala områden inom historieforskning, nämligen allmänhetens historia (public history) med muntlig historia (oral history) (Hunner och Westergren 2011). Metoden bygger på reflektion, värdegrundsövningar och ibland även rollspel med utgångspunkt i autentiska berättelser och händelser. Ambitionen är att med utgångspunkt i det som står människor nära och är välkänt problematisera kopplingen mellan hur det som varit påverkar oss idag. Det hjälper oss samtidigt också att formulera framtiden (ibid). All personal har gått utbildning som innehållit tidsresemetodik och personalen uppfattar att de kan använda pedagogiken på olika sätt i arbetet med de äldre. Ibland sker det genom tidsresor i en större grupp, ibland i mindre skala genom att personalen helt enkelt samtalar om livsberättelserna de äldre bär på.

Livsberättelser

Museet bidrar därmed med att ge kvalitet till arbetssätt som i viss mån redan förekom inom äldreomsorgen på Rönningegården genom att tillföra både teori och väl utvecklade metoder för att ta vara på kulturarv i termer av människors livsberättelser. Metoden att teckna ned människor livsberättelser används sedan länge inom vård och omsorg och särskilt inom äldreomsorgen i samband med att äldre flyttar in på särskilda vårdboenden. Livsberättelser innebär att de äldre eller de äldres anhöriga (vid minnesproblematik och demens) fyller i ett färdigt formulär med frågor. Tidigare lades inte så stor vikt vid dessa nedtecknade livsberättelser. De gjordes slentrianmässigt och utan större eftertanke. Idag uppfattar personalen dem däremot som centrala verktyg för att kunna arbeta personcentrerat och salutogent. Det är genom dem som personal lär känna mer av den äldre och dess bakgrund. Personalen är idag bättre på att fånga upp det de äldre berättar och att också göra något konkret utav det.

Unika materiella förutsättningar

Museet bidrar också med hög kvalitet på viktig rekvisita och material för att iscensätta och genomföra tidsresor och aktiviteter. Idag bygger samarbetet på utbyte där Rönningegården kan låna saker av museet. Museet kan i sin tur låna undersköterskor som kan vara med dem ute i andra kommuner och utbilda personal inom äldreomsorgen i frågor om kulturarv och kulturarvspedagogik. Museet har också ordnat konferenser och seminarier och under projektet stöttat personalen i sin roll som kulturarvsmedvetna omsorgsgivare.

Vilka andra faktorer kan ha bidragit till dessa resultat?

Av beskrivningen ovan framgår att det finns flera resultat som uppnåtts genom samarbetet med museet och kulturarvsprofileringen. Det framgår vidare att museet på flera punkter bidragit med teori, metoder, material och kontinuerligt uppföljningsarbete som inte en annan institution hade kunnat bidra med. I detta avsnitt är ambitionen att utöver det lokalisera andra faktorer som också bidragit till att resultaten ovan uppnåtts.

Ledning och chefer

Liksom i andra sammanhang där förändringar introduceras visar detta projekt att chefers inställning har avgörande betydelse. Cheferna är de som leder, stöttar och genomför profileringen fullt ut.

Lönekriterium

Enhetschefernas målmedvetenhet stärks av att de infört frågan om hur personalen arbetar med kulturarv i lönesamtalen. De arbetar också målmedvetet med att kulturarv på olika sätt ska synliggöras i veckoscheman och personalens planering av sitt arbete. Det finns således redskap för att följa upp genomförandet både i skriftlig (genom kontroll av veckoscheman) och muntlig (medarbetarsamtal)form.

Förändrade arbetsvillkor och tjänster

Som framgick ovan har cheferna genomfört förändringar i tjänsterna på Rönningegården. Det var ett arbete som genomfördes innan profilboendet och samarbetet med Kalmar läns museum startade. Det är en förändring som varit avgörande för det praktiska genomförandet då undersköterskorna kunna planera aktiviteter och arbete med socialt innehåll utan att vara oroliga för att inte kunna realisera det i praktiken. Det finns alltid backup genom den övriga personalgruppen.

Förändringsbenägna undersköterskor

Lika viktiga som stödjande chefer är de undersköterskor som tar på sig ansvar för att förändra arbetet med de äldre. I intervjuerna framkommer på flera ställen att det inte är självklart och anledningen till det sägs vara ”rutinartat” arbetsbeteende. De vill göra som de alltid gjort. Till det kommer också en idé om ett s. k. ”duktig husmorstänkande” som gör att de utför alla sysslor själva och att de prioriterar städ och tvätt framför socialt innehåll (jfr Gustafsson 2015).

Nationella värdegrunden

Enhetschefernas och undersköterskornas förändringsarbete ska vidare förstås i relation till större förändringar inom äldreomsorgen som skett under de senaste 10 åren. På ett nationellt plan har det gjorts tillägg i socialtjänstlagen (SOL 2001:453), i form av den s. k. nationella värdegrunden. Den utgår från personcentrerat och salutogent arbete och har lett till att personal inom äldreomsorg landet över fått utbildningen i grundläggande värden och i vad det innebär att arbeta personcentrerat.

Kulturrådet och regionförbunden

Som beskrevs inledningsvis har det gjorts stora satsningar på kultur för äldre och kultur och hälsa genom regeringsuppdrag riktade till Kulturrådet. Det i sin tur påverkat regionalt arbete

med hälsa och kultur, exempelvis genom Regionförbundet Kalmars satsningar som också beskrevs inledningsvis.

Sammanfattning och reflektioner om utvärderingsmetoden och om evidens

De tre viktigaste resultaten är:

1. Förändrad användning av den fysiska miljön på Rönningegården. Utrymmen som tidigare stod tomma har fyllts med nytt innehåll och relevanta föremål och möbler.
2. Förändrat arbetssätt med de äldre - med fokus på livsberättelser uppfattar både chefer och personal att de numera arbetar med mer personcentrerad omsorg
3. De två förändringarna har lett till att arbetsplatsen erbjuder bättre social sammanhållning för både personal och boende samt att arbetsglädjen är större hos personalen

Utvärderingen ger därmed positiva resultat på flera av de mål som satts upp för utvecklingen av profilboende. Personalen har:

- utvecklat det sociala innehållet,
- ser varje individ som enskild inte en grupp som ska vårdas,
- och deras erfarenhet är att arbetet blivit mer stimulerande.

De tre återstående målen är:

- Motverka ensamhet och tristess på äldreboende
- Skapa meningsfullhet och sammanhang
- Metoder ska vara evidensbaserade

För dessa mål indikerar resultaten av intervjuerna att ensamhet och tristess minskat bland de äldre, att personalen fått en bättre förståelse för det egna arbetet i termer av meningsfullhet och sammanhang.

Det finns anledning att avslutningsvis stanna upp vid målet om evidens. Evidensbaserad praktik bygger på en avvägning mellan tre kunskapskällor, vetenskapliga rön, brukares erfarenheter och den professionelles kompetenser. I det avseendet kan projektet och det sätt undersköterskorna idag arbetar vid Rönningegården betecknas som evidensbaserad praktik. I målet eftersträvas dock evidensbaserade metoder och här finns några frågetecken. Det är svårt att avgöra om de resultat som uppnåtts är en effekt av att det är kulturarv som är profileringen (jfr Clift 2012). Det finns anledning att fråga sig huruvida andra faktorer som kommit fram, t. ex. den nationella värdegrunden i socialtjänstlagen haft lika stor betydelse. Det går också att fråga om samma eller liknande resultat kunna uppnås med andra profileringar, t. ex. trädgårdsprofil eller idrottsprofil. Denna utvärderingen är för begränsad för att besvara dessa frågor.

Samtidigt kan frågan om evidens ställas i relation till den metod som framförallt använts, tidsresepedagogiken, eller kulturarvspedagogiken. Det är en metod som prövats och genomförts i över 30 års tid och i en rad olika kontexter och som kontinuerligt har utvärderats (jfr Hunner och Westergren 2011). Det är därmed en väl beprövad metod med hög grad av evidens. Likaså bidrar teoriförankringen i teori om kulturarv till att skapa förutsättningar för

evidens.

Frågan om evidens kan avslutningsvis också ställas i relation till tidigare forskning och där finns som beskrevs inledningsvis resultat inom olika forskningsområden som lyfter fram olika dimensioner av att arbeta med kultur inom vård och omsorg (t ex Teater och Baldwin 2014; Skingley, Martin och Clift 2015; Roe et al. 2014). Ett för den här utvärderingen viktigt forskningsområde gäller det som kallas liberal arts och inom det är det väl belagt att för vårdpersonal inom olika sektorer leder kulturaktiviteter ihop med vårdtagare till att deras attityder och synsätt på vårdtagaren förändras och att de lär känna individen istället för ett kollektiv (jfr Hartley och Payne 2008; Nussbaum 1998).

Fortsatt arbete

I detta avsnitt summeras projektets styrkor och utvecklingsmöjligheter.

Styrkor

Gemensamt formulerat syfte

En styrka i detta projekt är samarbetet mellan kommun och Kalmar läns museum. Såsom beskrevs inledningsvis är en framgångsfaktor att initialt fastställa vad man har för förväntningar från kultursektor respektive vårdsektor så att man kan sträva mot samma mål (Harvey och Payne 2008). I detta projekt utarbetades målen av parterna gemensamt med främst bas i äldreomsorgens behov och utmaningar. Samtidigt tillgodosågs dock museets önskemål och målsättningar.

Robust teori- och metodförankring

Kalmar län museum har vidare bidragit med relevanta teorier, begrepp och metoder som stått varit användbara i praktiskt arbete. Museet har också stått för god kvalitet både genom sina utbildningar och bidraget med rekvisita och föremål som varit viktigt för undersköterskornas förändringsarbete.

Utvecklingsområden

Livsberättelser

Ett utvecklingsområde som har tydliggjorts är behovet av att ta ett mer samlat tag om det som inom äldreomsorg kallas levnads- eller livsberättelser. Som beskrevs ovan är livsberättelser ett redskap som redan används inom vården sedan många år. Livsberättelsen är oftast ett färdigt frågeformulär som de äldre ska fylla i. I formuläret anges personuppgifter och ett antal frågor ställs som ska täcka både det privata och arbetslivet. Särskilda frågor kan handla om intressen, händelser som varit viktiga, saker personen är stolt för etc. Livsberättelsen fylls i när den äldre flyttar in på särskilt vårdboende, i detta fall på Rönningegården. I de fall de äldre har minnesproblematik eller demens kan de anhöriga vara med och fylla i livsberättelsen.

Det ifyllda formuläret blir sedan ett arbetsredskap för personalen, där de kan hämta kunskap om den äldre och därmed också genomföra aktiviteter och utforma ett socialt innehåll som passar den äldre. I intervjuerna med särskilt undersköterskorna framkom att de

idag lägger mer vikt vid att få in bra livsberättelser och att dessa mer än tidigare utgör ett konkret arbetsredskap för att utforma en personcentrerad omsorg. Samtidigt ser de svårigheter med att dokumentet upprättas först när de äldre flyttar in på Rönningegården. De ser en utvecklingsmöjlighet i att förankra upptecknandet av livsberättelsen tidigare i den äldres liv genom att hemtjänsten tar ansvar för att formuläret fylls i. På så vis går det kanske att fånga de äldres berättelse innan minnet sviker eller demens gör det omöjligt att fylla i.

Kompetensutveckling inom kulturarv för andra aktörer inom omsorgen

Ett annat utvecklingsområde som framkom var att för att fullt ut arbeta som ett kulturarvsprofilboende behöver samarbete mellan personal på Rönningegården, Kalmar läns museum utökas genom samarbete med andra centrala aktörer inom äldreomsorgen, exempelvis demensteam, hemtjänst och nattpersonal. De personalgrupperna behöver motsvarande utbildning som undersköterskorna fått i museets regi för att de ska kunna vara med och göra livsberättelserna bättre och mer fullständiga och dessutom förankrade hos fler. De behöver vidare kunskap i de teorier och metoder som används inom ramen för profilboendet för kulturarv för att också de kunna arbeta mer målmedvetet personcentrerat med utgångspunkt i var och ens egen livshistoria. Det inkluderar inte enbart de äldres berättelser utan också personalens livsberättelser och kulturarv. Sammantaget ger det möjlighet att på sikt också höja personalens självförtroende för och medvetenhet om det egna arbetet och därmed höjs på sikt arbetets status.

Referenser:

- Anbäcken, E.M (Red.). (2002). *Kultur och meningsfull vardag inom äldreomsorgen*. Linköping: FoU-centrum för vård och omsorg.
- Beckman, S. (2008). Inledning. I Svante Beckman & Sten Månsson (Red.), *Kultursverige 2009: problemanalys och kulturstatistik*. (s. 7-11). Linköping: SweCult.
- Belfiore, E. (2002) 'Arts as means of alleviation social exclusion: Does it really work? A critique of instrumental cultural policies and social impact in studies in the UK'. *International Journal of Cultural Policy*, 8(1), s. 91-106.
- Belfiore, E. (2006) 'The social impacts of the arts – myth or reality?' in: Mirza, M. (ed.), *Culture Vultures: is UK arts policy damaging the arts?*. London, Policy Exchange Limited.
- Belfiore, E. och Bennett, O. (2010) *The social impact of arts: an intellectual history*. Basingstoke. Palgrave Macmillan.
- Bjursell, G. & Vahlne Westerhäll, L. (Red.). (2008). *Kulturen och hälsan : essäer om sambandet mellan kulturens yttringar och hälsans tillstånd*. Stockholm: Santérus.
- Cameron, M., Crane, N., Ings, R. och Taylor, K. (2013) Promoting well-being through creativity: how arts and public health can learn from each other'. I: *Perspectives Public health* 133(1), s.52-59.
- Clarke, J., Lovelock, R. och McNay, M. (2015) 'Liberal arts and the development of emotional intelligence in social work education'. I: *British Journal of Social Work* 45 s.1 – 17.
- Clift, S. (2012) 'Creative arts as a public health resource: moving from practice-based to evidence-based practice'. I: *Perspectives in public health* 132 (3), s.120-127.
- community.cochrane.org/cochrane-review hämtad den 14 september 2015
- Elmersjö, M. (2010). *Kompetensfrågans lokala konkretisering : en studie av kompetensperspektivets betydelse för äldreomsorgens innehåll*. (Licentiatavhandling), Institutionen för socialt arbete, Linnéuniversitetet, Växjö.
- Grape, C., Sandgren, M., Ericson L.-O., och Theorell, T. (2003) 'Does singing promote wellbeing? An empirical study of professional and amateur singers during a singing lesson'. I: *Integrative Physiological and Behavioural Science*, 38, s 65-74.
- Gustafsson, E. (2012). *Konstens betydelse för hälsan: erfarenheter och inspiration från en kurs på Högskolan Dalarna*. Falun: Region Dalarna.
- Gustafsson, K. (2015). *Vad kultur gör: Om kultur, möten, förväntningar och förändringar inom äldreomsorgen*. Halmstad. Högskolan i Halmstad.
- Hartley, N och Payne, M. (red.) (2008). *The creative Arts in Palliative Care*. London UK; Philadelphia , USA, Jessica Kinsley Publishers.
- Hunner, J. och Westergren, E. (2011). Engaging the Present through the past. I: *Museum International* Vol: 63/1-2. s. 119-129.
- Johansson, M. (2007). *Gamla och nya frivillighetsformer: äldreomsorgshybrider växer fram*. (Licentiatavhandling), Institutionen för vårdvetenskap och socialt arbete, Växjö universitet, Växjö.
- Lindström, D. (2006). *Sjung, sjung för livet!: en studie av körsång som pedagogisk verksamhet och av deltagarnas upplevelse av hälsa och livskvalitet* [Elektronisk resurs]. (Licentiatavhandling), Luleå tekniska universitet, Luleå. Hämtad från <http://epubl.ltu.se/1402-1757/2006/43>

- Mayne, J. (2011). Contribution analysis: addressing cause and effect. In: Schwartz, R; Forss, K och Marra, M (red): *Evaluating the complex : attribution, contribution, and beyond*. New Brunswick, NJ: Transaction publishers. S. 53-96
- Mayne, J. (2012). Contribution analysis: Coming of age? I: *Evaluation*. 18(3) s.270 – 280.
- Nussbaum, M. C., (1998). *Cultivating humanity: A classical defense of reform in liberal education*. Cambridge/Massachusetts, London/England: Harvard University Press.
- Oxford research report (2012). *Utvärdering av de verksamheter som har fått stöd inom Kulturrådets uppdrag Kultur för äldre* hämtad från:
http://www.kulturradet.se/Documents/Bidrag/Kultur%20f%C3%B6r%20%C3%A4ldre/kultur_aldre_slut.pdf
- Roe, B., McCormick, S.; Lucas, T., Gallagher, W., Winn, A. och Elkin, S. (2014) ‘Coffee, cake & culture: Evaluation of an art for health programme for older people in the community. I: *Dementia*. 0(0), s.1-21.
- Ruud, E. (2002). *Varma ögonblick: om musik, hälsa och livskvalitet*. Göteborg: Ejeby.
- SFS 2001:453. *Socialtjänstlag*. Stockholm: Socialdepartementet.
- Skingley, A., Martin, A., och Clift, S. (2015) ‘The contribution of community singing groups to the wellbeing of older people’. I: *Journal of Applied Gerontology* January 02, s. 1-23
- Teater, B. och Baldwin, M. (2014) Singing for successful ageing: The perceived benefits of participating in the Golden Oldies community-arts programme. I: *British Journal of Social Work* 44 (1), s. 81-99.
- Theorell, T. (2009). *Noter om musik och hälsa*. Stockholm: Karolinska Institutet University Press.
- Turner, L. M. (2013) ‘Encouraging professional growth among social work students through literature assignments: narrative literature’s capacity to inspire professional growth and empathy’. I: *British Journal of Social Work* 43 (5), s. 853-871.
- Uppdrag till Statens kulturråd att främja kultur för äldre*. (2013). (Ku2013/1966/KO). Hämtad från <http://www.regeringen.se/sb/d/16865/a/225551>.